

צריך להזהר בקטנים הרבה וללמד לשונם דברי אמת בלא שבועה, כדי שלא יהיו רגילים להשבע תמיד כעכו"ם. וזה הדבר כמו חובה על אבותיהם ועל מלמדי תינוקות' (רמב"ם שבועות יב,ז-ח).

עוד בענין אמת בחינוך – ע' ביוסף דעת סוכה מו.

גם הייתי נזהר מאד מלהוציא מפי איזו שבועה באיזה לשון שיהיה, אף בלשון המורגל ברוב בני אדם לישיבה בחייו, 'איך לעבין' – הייתי נזהר בזה מאד. לכן, בני אהובי, בבקשה מכם מאד ומאד להזהר בכל מה שהזכרתי... (מתוך צוואת רבי אלכסנדר זיסקינד, בעל 'סוד ושורש העבודה' ית. וע"ע ליקוט מעם לועזי שמות, עמ' תקמו).

דף מא

'מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן...'. אף דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ויתכן בהחלט שלא יהא חילוק בין שבועה דאורייתא לדרבנן, אעפ"כ שואל כהנחה פשוטה שיש חילוק, מפני לשון רב נחמן 'אבל משביעין אותו שבועת היסת' ולא אמר 'אעפ"כ משביעין אותו, חזקה...'. – משמע ששתי שבועות הן החלוקות בדין, שבועה דאורייתא ושבועת היסת. ולא מנו כאן אלא את ההבדלים שיש בין זה שנתחייב להשבע שבועה דאורייתא לזה שנתחייב שבועה דרבנן, אבל יש הבדלים נוספים בעיקר דינם, כגון: שבועת היסת שייכת אף בקרקעות, שלא כשבועה דאורייתא (תורת חיים).

וכשאמרו כאן 'שבועה דרבנן' – הכוונה לשבועת היסת שדובר עליה קודם. אבל בשבועת הנוטלין שתקנו חכמים, דנו הראשונים אם יש דין היפוך שבועה, שהתובע מהפכה על הנתבע (ע' ר"י בן מגאש רמב"ם ורמב"ן). וכן דנו בשבועת הנוטלין כשהתובע חשוד, האם נוטל ללא שבועה, או הנתבע נשבע (ע' רמב"ם וראב"ד טוען ונטען ב,ה; מאירי מט: שו"ת הריב"ש קח).

'בדאורייתא לא מפכינן שבועה, בדרבנן – מפכינן' – שבשבועת התורה, יכול התובע לומר איני זו מדין תורה ודין התורה הוא שלם או השבע, ואולם בשבועה דרבנן אמנם הטילו חכמים חיוב שבועה על הנתבע, אך אין כאן דין חיוב ממון [שלא כן לא נחתינן לנכסיה] ולכן יכול הנתבע להפוך השבועה על התובע ולא לשלם (עפ"י ר"י בן מגאש ורמב"ם טוען א. כהסבר הגרמ"ש שפירא בהערותיו). בספר אילת השחר צידד לומר שאע"פ שבדאורייתא לא מפכינן, לאחר ששילם יכול לתבוע מחברו על ממון שנמצא אצלו שלא כדין ויצטרך הלה להשבע שבועת היסת.

כתב בתרומת הדשן (שכו. ומובא ברמ"א חו"מ צד,א) שאם היפך שבועה דרבנן על התובע, אין יכול לגלגל עליו שבועה על תביעות נוספות שיש לו, להכלילן בשבועתו, כיון שכל ענין היפוך שבועה הוא מדרבנן, וגם גלגול שבועה בשבועה דרבנן – תקנה היא, אין עושין תקנה לתקנה, מה גם שכל עיקר ההיפוך נחשב שלא מן הדין, הלכך אין לגלגל בשבועה שנתהפכה. ואולם יש חולקים על כך כיון שמן הדין היה פטור לגמרי, אלא שתקנו שיוכל להטיל שבועה או ליטול על ידי ההיפוך, אם כן יוכל הנתבע לומר, כיון שאתה רוצה לישבע וליטול, השבע לי גם כן על תביעה

אחרת, ואם אין אתה רוצה להשבע על שאר דברים – אל תשבע ליטול (כן נוטה דעת הש"ך והט"ז שם. ובשער המשפט נקט לעיקר כהתרומת הדשן אך לא מטעמיה. וכתב שכן הוא ברדב"ז).

ז'לרבי יוסי דאמר בדרבנן נמי נחתינן לנכסיה, דתנן מציאת חש"ו יש בהם גזל מפני דרכי שלום. ר' יוסי אומר: גזל גמור. ואמר רב חסדא: גזל גמור מדבריהם, למאי נפקא מינה – להוציא בדיינין. מבואר מכאן שמחלוקת חכמים ור' יוסי אינה מחלוקת מקומית באבידה, אם תקנו שם שיהיה שלהם ממש אם לא, אלא לפי כולם תקנו שיש לחש"ו זכיה באבידה מדרבנן [ושאמרו 'יש בהם גזל מפני דרכי שלום' – אינה הגדרת גזל מסוג אחר, אלא נתינת טעם לתקנה], אלא שמחלוקתם היא האם זכות ממונית מדרבנן יוצאת בדיינים אם לאו (עפ"י תורת חיים; הערות הגרמ"ש על ר"י בן מגאש אות ק).

'בדרבנן לא נחתינן לנכסיה'. הנה ציטוט מתוך תשובה לגר"י רבינוביץ זצ"ל, אב"ד דפוניבו' (זכר יצחק ח"ב לו): 'ובגוף הדין דאין יורדים לנכסיו, הנה בזמן הש"ס שהיו יכולין לנדוהו ולהלקוהו היתה תועלת מהשבועה אבל בזמן הזה שאין לנו כח לנדוהו ולהלקוהו על פי דינא דמלכותא, אם כן אין כאן תועלת מהשבועה, דמה נעשה לו אם לא ירצה לישבע, דהוא לא יתיירא מזה שחייב [לצאת ידי שמים], דהא אם הוא משקר הוא חשוד בממון.

והיה נראה דנהי דאין יורדין לנכסיו, מכל מקום אם יכולין לעכל ממונו עד שישלם או ישבע, דיכולין אנו, דמי גרע כפיית ממון ממלקות בגופו, ודוקא בזמן הש"ס לא נזכר בגמרא גם זה שירדו לנכסיו בתורת משכון ביד ב"ד, דאז היה די במלקות שבגופו, דבודאי לא יקבל עליו מלקות בשביל ממון, ואם קרה שאיש אחד קיבל עליו מלקות – אין אנו אחראין לאנשים כאלה שאינם מצויים דיהא ממונם חביב עליהם מגופם, אבל עתה שאין לנו עונש אחר, מהראוי היה שאם יכולים ב"ד לעכב ממונו, שיעכבו. ולא להגבותו, דלזה אין להם רשות.

ולפי זה אם מונח ועקסילי, יכולים למסור לאחר לגבותו ולעכב הממון עד שישבע או יתפשר. אמנם מכל מקום כיון דתקנת חכמים היא, וזאת לא היתה בכלל תקנתם, נהי דמסתבר דלו היתה כזאת בימיהם דבודאי תקנו כזה, אבל אחרי שלא תקנו, מי יכול עתה לתקן מעצמו. והדר הדין לדאורייתא דאין כאן שבועה, ונשאר תועלת השבועה במה שנתפרסם שאינו שומע לקול בית דין ונקרא עבריין ואף אם הוא באמת רשע מ"מ הלא זאת לא ידע איש, דאולי האמת אתו, אבל עתה הלא יודעים דעבר אמצות בית דין אף אם האמת אתו וכנ"ל.

ולו היינו יכולין לתקן כעת תקנות באסיפות רבנים, לא ידעתי אם היינו יכולים לתקן כעת שבמקום הנידויים יעכבו ממונם – דבאמת אחרי שבזמן הזה אין אדם בישראל שיתרצה לישבע, לכאורה לא שייך הך תקנה דשבועת היסת, דכל ענין השבועה הוא רק בשביל שיקל לו לישבע ואין לו הפסד, ובשביל זה בחשוד לא תקנו. ועתה שאנו יודעין שלא ישבע, אין מקום שנחייבו שבועה דהוי כאילו מחייבין אותו ממון (ע' רא"ש פ"ה דב"ק סוף ס"ב), רק כיון דכבר תקנו חכמים לא נוכל לבטל תקנתם, אבל להוסיף ולחדש מה שלא אמרו הם – אין לנו.

זאי צורבא מרבנן הוא... לא מזדקקין ליה לדיניה. כלומר, אין הדיינים מטילים עליו שבועה, אך גם אין גובים עבורו את חובו, ואם רצה מעצמו להשבע – שומעים לו (עפ"י מאירי; חו"מ פב,ו).

יכול לומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים. יש אומרים: דוקא אם נוקב בשם

עדים מסוימים, 'פלוני ופלוני', שיש אפשרות לברר הענין, אבל אם אומר תם 'בפני עדים', וכן אם ייחד עדים שמתו כבר – אינו מועיל (ע' רשב"א; תורת חיים. וכ"ד הרמ"ה). ואולם הרמב"ם (והשלחן ערוך חו"מ ע"ג, ג) פסק שהוא הדין אם טען פרעתי בפני פו"פ שמתו – נאמן.

(ע"ב) 'תנן מנה לי בידך אמר לו הן. אמר לו: אל תתנהו לי אלא בפני עדים. למחר אמר לו תנהו לי. נתתיו לך – חייב, מפני שצריך ליתן לו בעדים'. מבואר שאין חילוק אם מתנה לו בעת נתינת ההלוואה אם לאחר מכן, בין כך ובין כך הוא חייב שהרי כעת הלוואה בידו, ויכול להתרותו באותה שעה שלא יפרענו אלא בעדים (ר"י בן מגאש. הריטב"א והמגיד משנה (מלוה פרט"ו) פרשו טעמו משום 'עבד לזה לאיש מלוה'.

ולפי טעם זה, אין הדין קיים אלא בהלוואה. כן כתב הריטב"א (מ: בשם מורו הרשב"א). ואולם יש סוברים שאינו חייב לקבל את תנאו, שהרי כבר קיבל את ההלוואה ללא תנאי זה, אלא מדובר שקיבל עליו את תנאו או שתק, אבל אם אמר בפרוש שיפרענו ללא עדים – פטור. (רמב"ן).

גם הריטב"א (לעיל מ: הסכים לשיטה זו ותמה על סברת 'עבד לזה', והלא לא נשתעבד לו מתחילה על כך, וכיצד יכול הלה להוסיף עבדות על עבדותו. ואמנם אם הסכים לתנאו עתה, נשתעבד בדבר אף לאחר מתן מעות, דבההיא הנאה שלא ידחקנו או ירויח לו זמן, גמר ומשעבד נפשיה, אבל ללא הסכמתו – אינו חייב.

ואמנם אף לשיטת ר"י בן מגאש והרשב"א, ודאי אין יכול להתנות כל מה שירצה, כגון לחייב להחזיר לו במקום פלוני דוקא, אלא דוקא כי האי גוונא שמוכה הדבר שיכול להיות למלוה הפסד בדבר, באופן זה משועבד לו הלוה למלוה לקיים דבריו (עפ"י אילת השחר).

ובכס"מ (שם) כתב שאין הטעם כלל משום שנתחייב אלא כיון שכפי הרגילות מקבל את דבריו כאשר אומר לו כן, שוב אינו נאמן לטעון שפרע ללא עדים. וסברא זו כבר כתבה הר"ן. וע' בלשון המאירי. ומסתמת הדברים נראה שאין חילוק אם בשעה שמתנה לו כבר הגיע זמן הפרעון אם לאו. וצ"ע.

'כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה'. 'ע' ר"ח דמפרש לה אעדים. ולפירושו ניחא הא דכריתות יב: לא נתכוונתי לעדות, (ע"ש בתוס', ובשטמ"ק בשם הרא"ש), דכשלא נתכוון להעיד אינו חייב קרבן שבועת העדות, הואיל והנתבע יוכל להכחיש ולומר לאו אדעתך' (מהגר"א נבנצל שליט"א) וכמו שפירש ר"ה, כן פרש בעל המאור בבבא-בתרא קע – דף עז: בדפי הרי"ף. וכן הביאו הריב"ש בתשובה קכו. וכ"כ הר" ברוך מארץ יון, מובא באו"ז. ואולם הרמב"ן ועוד ראשונים כתבו שאין הסברא מחזורת.

דף מב

ז'הני מילי דפרעיה באפי סהדי...'. דעת ר"י בן מגאש (וכן נטה הרשב"א) שמדובר כשראו עדים שנתן לו בתורת פרעון חוב, וכמשמעות הלשון, אבל אם ראו נתינת מעות סתמית, יכול התובע לטעון שנתנן לו במתנה ולא הורע כה השטר כלל, וכמו כן נאמן לומר 'סיטראי ניהו' במגו שיכול לומר מתנה נתת. והרמב"ן חלק על כך ואמר שכשם שאינו נאמן בטענת 'סטראי', כך אינו נאמן בטענת 'מתנה'. [והלא אדם עשוי לפרוע חובותיו יותר מליתן מתנות לבעל חובו, ואם כן טענת 'סטראי' סבירה יותר ואעפ"כ הורע כה השטר, כל שכן בטענת 'מתנה'].

'אבל פרעיה בין דידיה לדידיה, מיגו דיכול למימר לא היו דברים מעולם יכול נמי למימר סיטראי'

ז. טענו כלים ופרוטה והודה בכלים וכפר בפרוטה, לרב – פטור מפני שאין כאן כפירת שתי כסף. ולשמואל – חייב.

כאמור לעיל, הלכה כרב שכן תני ר' חייא. וכן אמר רב פפא, דבתרא (ראשונים).

הודה בפרוטה וכפר בכלים – חייב.

ולדברי רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן – בכל אופן פטור שאין ההודאה ממין התביעה שכפר בה, כדלעיל סעיף ב.

ח. טענו שוה פרוטה ויש עמו עד אחד – שמואל אמר שחייב שבועה מן התורה.

א. כן הלכה (רמב"ם רי"ף רא"ש). ואולם התוס' צידדו על פי קושיא מהסוגיא בכתובות שלפי מה

שאנו נוקטים כרב שצריך כפירת שתי כסף ב'מודה במקצת', יש לומר שפטור (וע' מצפה איתן).

ב. נחלקו הראשונים בשבועת השומרים האם צריך שתי כסף, שהרי באותה פרשה כתיב כסף או

כלים (כן דעת הרמב"ן הרו"ה הרמ"ה [מובא בתורא"ש] הרא"ה הריטב"א הרא"ש והר"ן. ודוקא לענין השבועה

אבל התשלומין אף בפחות. חרושי הר"ן מב:) אם לאו, שאין זו באה על ידי כפירה והודאה, הלכך

נוהגת אף בפחות (ר"י בן מגאש, רמב"ם טוען ונטען ג,ו שכירות ב,ה, בעל ההשלמה, וכן נטה הרשב"א).

ועוד נחלקו בשבועת הנוטלין אם צריך שתי כסף (רמב"ם טוען ונטען ג,ז. ויתכן שלמעשה נקט

הרמב"ם כרבותיו שא"צ שתי כסף. ע' הל' שכירות יא, ט ומ"מ וכס"מ) אם לאו (ראב"ד, רמב"ן, מאירי רא"ש

ור"ן. וע' גם רשב"א מח סע"ב).

וכן נחלקו בשבועת היסט. (רב האי גאון [מובא בטור], הרא"ה [מובא בחרושי הר"ן] ומאירי נקטו שאין

צריך. והר"ן כתב שמסתבר שלא תקנו אלא בשתי כסף, שלא מצינו שבועה מהתורה בפחות אלא בעד אחד [וזהו

כשיטתו הנ"ל]. וכן דעת הר"י ישיעה, מובא בטור חו"מ פח. וע"ש בב"י ובתו"ח מא.).

ובשבועת שותפים ואריסים וכד', צריך טענה [או כפירת טענה] שתי כסף (להלן מח: רמב"ם טו"ג

ג,ז שלוחין ושותפין ט,ב).

דפים מ – מא

עה. מהי 'שבועת היסט' ומה בינה ובין שבועת התורה?

שבועת היסט, היא שבועה שהטילו חכמים מחכמי הגמרא (רמב"ם ותוס' וש"ר. וערש"י מה. ד"ה ישבע; מו. ד"ה

אלא; מח: ד"ה הא שאר) על הנתבע הכופר בכל, שמדין תורה אינו נשבע אלא המודה במקצת הטענה או

כשעד אחד מעיד כנגדו או שהיה מארבעת השומרים. ('היסת' – לשון שימה והטלה. רש"י. כן אמר רב

נחמן.

ולגרסת רב חביבא, לא נתקנה שבועה זו אלא ב'דררא דמונא' – שיש ביסוס לטענת התובע, כגון שהודה

בתחילה בעיקר התביעה ועתה טוען 'פרעתי', אבל אם כופר בעצם התביעה מכל וכל – אינו נשבע.

א. הרי"ף הר"ח הרמב"ם (טוען א,ג) ועוד ראשונים פוסקים שמשביעים בכל אופן, 'וכן עמא דבר'

(רמב"ן – שהלכה כלשון ראשונה הנאמרה כסתמא דגמרא ואילו לשון אחרונה בשם חכם יחיד, וכמוש"כ הרי"ף

בפסחים בכיצא בזה). ורבנו תם הורה לילך אחר המיקל ולפטרו משבועה מספק, ואעפ"כ לא היה

מוחה בדיינים שהשביעו. ורב האי גאון פסק שאין משביעין אותו אלא מטילים עליו נידוי

שיחול אם הוא חייב ואינו משלם (מובא בתוס' ובהגהות מיימוניות טוען א אות ח).

- ב. הסכימו כל הגאונים שבקרקעות ועבדים ושטרות שאין שבועה דאורייתא – נשבעים שבועת היסת. וכן הדין בשאר דברים שפטור משבועת מודה במקצת, כגון פחות משתי כסף והודאה שלא ממין הטענה – נשבע היסת (עפ"י רמב"ם טוען ונטען ג, טו ה, א; מאירי; ריטב"א מב:).
- ג. אין משיביעים היסת בטענת שמא, כגון שאומר כמדומני שלא פרעתי, או אבא אמר לי שכך יש לו בידך והנתבע אומר אין לך בידי כלום – פטור משבועת היסת (ר"י בן מגאש מז. רמב"ם טוען ונטען א, ז, ה, א [וצ"ע בדקדוק לשונו א, ג 'הטוען מטל טל ין . . .]; מאירי וריטב"א) אבל יכול להחרים סתם מי שחייב לו (ריטב"א).
- ויש אומרים שמשביעים היסת אפילו בטענת 'שמא' כל שיש רגלים לדבר (ע' רמ"א חו"מ עה, יז ובש"ך).
- ד. כתב המאירי בשם הסכמת רוב הגאונים שגם אם לא תבע בעל הדין שישבע היסת, אנו טוענים כך בשבילו.

הדינים המיוחדים שיש בשבועת היסת שאינם קיימים בשבועת התורה: אם הנתבע אינו חפץ להשבע, יכול להפכה על התובע, שישבע הוא ויטול. משא"כ בשבועה דאורייתא. ולדעת מר בר רב אשי אפילו בשבועה דאורייתא ניתן להפוך.

א. נחלקו הראשונים האם הלכה כמר בר רב אשי (רב האי גאון, רבנו גרשום מאור הגולה, ריב"ן בשם רש"י. וכן נקט בא"ז לסמוך למעשה) אם לאו [שהלכה כמותו בכל מקום שלא הוכרעה הלכה בפירוש מלבד בהלכה זו והלכה נוספת] (ראשונים בשם הגאונים ותשובות קדמוניות, בה"ג, סדר תנאים ואמוראים ורבנו חננאל; וכ"מ ברמב"ם טוען א, ד, ו. וע' תרומת הדשן שכו. [וי"א שאין הלכה כמותו בשאר מקומות]).

ב. שבועות דרבנן הבאות על טענת שמא – אי אפשר להפכן שהרי התובע אינו יודע (ר"י בן מגאש; מאירי).

ושבועת הנוטלים אי אפשר להפכה ולהטילה על הנתבע, אלא אומר הנתבע אם רצונך, השבע וטול ואם לאו לא אתן כלום (עפ"י הגאונים, ר"י בן מגאש והרמב"ם (טוען א, ד), וכן נטה הרמב"ן וכ"כ הרשב"א וכן נקט המאירי. והביא הרמב"ם מרביתו שאם אמר התובע איני רוצה בתק"ח שתקנו לי, הרי זה משיב על הנתבע היסת. ואם הלה רצה מהפכה על התובע). ויש אומרים שיכול להפכה על הנתבע (עפ"י רש"י בפ"ט דכתובות. [וכן הביא המאירי בשם גאוני ספרד. וצ"ע שבריב"מ איתא לפנינו להפך]).

ושבועת פוגם שטרו או עד אחד מעיד שהוא פרוע – כשבועת היסת שאם רצו מהפכים (מאירי). והרמב"ם (טוען ונטען א, ו) סתם שרק שבועת היסת מהפכים, אבל שבועה של תורה או של דבריהם שהיא כעין של תורה – אין הופכים שבועתם.

ג. אם התובע חשוד על השבועה, אין הנתבע יכול להפוך עליו אלא נשבע היסת או משלם (מאירי). וכיוצא בזה כשהתובע קטן שא"א להשביעו (ר"י בן מגאש מב:).

מאין לישבע היסת – אין יורדים לנכסיו, אלא מנדים אותו זמן נידוי (שלשים יום. רש"י ועוד) ולאחר מכן מלקין אותו ודיו, אבל אין יורדים לנכסיו אם עומד בסירובו. לא כן בשבועת התורה – ב"ד יורדים לנכסיו להגבותם לתובע. ואמרו שלדעת רבי יוסי, אף בשבועה דרבנן – יורדים.

גם בשאר שבועות דרבנן של הנפטרים, דינן כבהיסת שמשמתים לזמן, אבל שבועת הנוטלים

– אם אין התובע נשבע אינו נוטל כלום (ר"י בן מגאש, וכ"מ ברמב"ם טוען ונטען א, ה).

בשבועת היסת, אם הנתבע חשוד על השבועה – פטור. שלא כשבועה דאורייתא, שתקנו חכמים שבחשוד ישבע התובע ויטול, שהואיל ושבועת היסת תקנה היא, תקנה לתקנה אין עושים.

- א. כל הנשבעים ונוטלים שהיו חשודים על השבועה, וכן הפוגם שטרו והיה חשוד על השבועה – ישבע הנתבע היסט וייפטר (רמב"ם טוען ונטען ב,ה). והראב"ד השיג על פוגם שטרו, שאין פוסלים שטר מקויים מפני שבועה דרבנן. והאו"ז הביא דעת הרמב"ם בסתם. היה החשוד מן הנשבעים בטענת ספק – אינו נשבע, ואין שכנגדו נשבע ואין יכול לטול (רמב"ם טוען ב,ו)
- ב. נשבע והוברר לאחר מכן שהיה באותה שעה חשוד – אין שבועתו כלום, והלה מחזירו לדין, לשלם או להחזיר [כשנשבע ונטל] עד שיתברר שעשה תשובה וכד' (מאירי).

- א. קבלת הגאונים ששבועת היסט אינה בנקיטת חפץ. וכן פסק הרמב"ם (טוען א,ג; שבועות יא,ז-ח). וכן נקט הר"י בן מגאש בשבועות דרבנן שאינן כעין דאורייתא. ומשמע ברמב"ם (שבועות שם; מלוה יד,א-ב; טוען א,ב; גולה ד,א) שכל השבועות מלבד היסט – בנקיטת חפץ, שהם כעין של תורה. וכ"כ הרמב"ן ששבועת המשנה כעין דאורייתא, בנקיטת חפץ. וכן כתב המאירי בשם הסכמת כל הגאונים. וכן שבועת המוציא שטר דלהלן, כתב ר"י בן מגאש שהיא בנקיטת חפץ כשבועת פוגם שטרו. וכ"כ המאירי בשם רוב-ככל הפוסקים). ודעת רבנו תם ששבועת היסט בנקיטת חפץ (ועתוס').
- עוד נחלקו הראשונים, האם שבועה דרבנן נאמרת בשם או בכינוי (וע' מאירי וריטב"א לה; חו"מ פו,יג ובש"ך; שו"ת הריב"ש תלוז).
- ב. הסכימו הגאונים שכל החייב שבועה בטענת ברי, וכן מי שהופכים עליו שבועה, יכול להחרים קודם שישבע בסתם את כל מי שטוען עליו דבר שאינו חייב בו כדי להשביעו (מובא במאירי).

דף מא

- עו. א. המוציא שטר-חוב על חברו, והלה טוען 'פרוע' – כיצד הדין?
- ב. המלוה את חברו בעדים או שהודה לו בעדים – האם צריך לפרעו בעדים? האם יכול לטעון פרעתוך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים? ומה הדין כשאמר לו בפרוש לפרועו בפני עדים?
- ג. המתנה עם חברו שיפרענו בפני פלוני ופלוני, והלך ופרעו בפני אחרים – האם חייב או פטור? ומה הדין כשפרעו בינו לבינו, והלה מודה שהיה כן אלא שטוען שלא קבל הכסף כפרעון אלא כפקדון, ובינתים המעות נאנסו?
- ד. התובע את חברו על חובו, ואמר לו 'להד"ם', ואח"כ העידו עדים שהלוה לו בתחילה ופרעו – האם חייב לשלם?
- ה. התובע את חברו ואמר לו פרעתוך בפני פלוני ופלוני, ושאלום, ואמרו: 'להד"ם' – האם נאמן לטעון שפרע בפני אחרים?
- א. אמר רב פפא: המוציא שטר על חברו, ואמר לו שטר פרוע הוא – אומרים לו: לאו כל כמינך, לך שלם. ואם אמר (מעצמו): השבע לי שלא פרעתוך – מורים לו להשבע. התוס' צדדו שמא דין זה שנוי במחלוקת האמוראים.
- ואולם כשהתובע תלמיד חכם אין מורים לו כן ומאידך אין מגבים לו חובו הלכך אין נזקקים לדינו (עד שיאמר הריני נשבע. מאירי).
- ואם תפס מעצמו – תפס. ואם לא תפס ורוצה להשבע – שומעים לו (פוסקים).

נחלקו הגאונים כשהנתבע אומר לו השבע שלא פרעתיך, האם יכול התובע לחזור ולומר הישבע אתה שפרעתיך והיפטר.

עוד נחלקו הראשונים האם גם בשאר טענות המרעות את השטר יכול להשביעו או שמא רק בטענת 'פרעתי' (וכן נקטו ר"י בן מגאש והרשב"א והמאירי). וערמב"ם מלוה יד, ג שדעתו נוטה לפטור ואולם אחר שישלם אם יטעון על המלוה מה שיטען – משביעו היסט. וע' שער המשפט פא סקי"ד; פס"ד רבניים כרך י"ד עמ' 142).

בשטר שמודה התובע שמקצתו כבר נפרע והרי השטר נפגם – מחייבים אותו להשבע שלא נפרע יותר, ואע"פ שלא טען הלה שישבע – ב"ד מזקיקים אותו להשבע.

ב. המלוה את חברו בעדים, נחלקו אמוראים האם צריך לפורעו בעדים אם לאו; לפי לשון אחת, אמר רב יהודה אמר רב אסי: צריך לפורעו בעדים, ושמואל אמר: יכול לומר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים. ולפי לשון אחרת שמסר רב יוסף: רב יהודה אמר רב אסי: אין צריך לפרעו בעדים, ורק אם אמר לו בפירוש אל תפרעני אלא בעדים – צריך לפורעו בעדים. ושמואל אמר אף בזה יכול לומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני וכו' [כדעת רבי יהודה בן בתירא]. והקשו על דבריו [שאף ריב"ב לא אמר אלא כשאמר לו כן בשעת תביעה, אבל לא בשעת הלואה (או אף לאחריה, שלא בשעת תביעה). ר"י בן מגאש ורשב"א].

ונחלקו אמוראים כיצד הלכה; רב פפי אמר בשם רבא שצריך לפורעו בעדים ורב פפא אמר משמו אין צריך. ואם אמר אל תפרעני אלא בעדים – צריך לפורעו בעדים. ואם אמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים – נאמן.

א. כן הגרסה שלפנינו, וכן פסקו הרמב"ם ובה"ג [וישבע היסט].

והרי"ף ור"י בן מגאש גרסו ופסקו שאינו נאמן [ונוטל התובע בלא שבועה. ואולם אם אחר שפורעו טוען על מעות שנתן לו מעיקרא בלא עדים – צריך המלוה להשבע היסט (ר"י בן מגאש). וי"ח בזו. מובא במאירי]. ומ"מ נתנים לו זמן ורואים אם מביאים אם לאו (רמב"ן עפ"י פר"ח). וכן נקטו האו"ז והרשב"א לעיקר.

ויש מכריעים ואומרים שאם אין עדים שהתנה עמו בתחילה, מתוך שיכול להתכחש לתנאי נאמן לומר שנפרע (וכן נקט המאירי לעיקר, דלא כ'חכמי הדורות שלפנינו' שאף בזו אינו נאמן).

ב. לפי שמואל, יש אומרים שנאמן לומר פרעתיך בינך לביני, במגו שיכול לומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדנה"י (כן צדדו בתוס' וכן נקטו הרמב"ן והרישב"א). ואולם מרב פפא בשם רבא מוכח שאינו סובר כן (ערמב"ן ושר"ד).

והרשב"א כתב שכשהתנה בפירוש אל תפרעני אלא בעדים, לדברי הכל אינו נאמן לומר שפרעו ביני לביני (וכ"נ במאירי). והוסיף שאפילו אמר פרעתיך בפני עדים ואינו מסיימם, או אם אומר בפני פלוני ופלוני שמתו – חוששים שמא משקר.

ג. להלכה נפסק שאין צריך לפרעו בעדים, ונשבע היסט ונפטר (עתוס' ושר"ד; רמב"ם מלוה יא, א; חו"מ ע, א). ואם אמר לו אל תפרעני אלא בעדים – מחלוקת אם נאמן לומר פרעתיך בפני עדים והלכו למדינת הים.

אם אמר לו כן לאחר ההלואה והלה מיאן לקבל דבריו – יכול לפורעו שלא בעדים (עפ"י רמב"ן; מאירי). ויש חולקים לומר שאפילו לא קבל עליו הלווה כן – צריך לפורעו בעדים (מאירי).

ד. גם אם אין צריך לפרעו בעדים, אם אמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני, נחלקו תנאים ואמוראים (בב"ב קע) אם צריך לברר דבריו, ויביא את העדים ויעידו. ונחלקו הפוסקים כיצד הלכה. וכן נחלקו האם בירור זה לכתחילה, שאם לא מצאם – אינו מפסיד (ר"ת) או אפילו דיעבד אם לא בירר הפסיד. ועוד צדדו תוס' שאפילו אם אומרים להד"ם, לדעת רבא להלן דכל מידי דלא רמיא עליה לאו אדעתיה – לא הפסיד. ויש חולקים (ע' בראשונים כאן ובב"ב; חו"מ ע"ב).

הלווה שלא בעדים, הגם שלאחר זמן תבעו בעדים והודה לו – אמרו בגמרא עפ"י משנתנו שאינו חייב לפרעו בעדים. לא נחלקו אמוראים אלא כשבתחילה הלווה בפני עדים, שלא האמינו אלא בעדים.

ג. זה היה מעשה באחד שאמר לחברו, כאשר אתה פורעני פרע בפני ראובן ושמעון. הלך ופרעו בפני שנים מעלמא; אמר אבבי לפטור, ורבא חייב, שלכך התנה עמו, כדי שלא ידחהו.

הלכה כרבא. לפרש"י ורי"ף ור"י בן מגאש וכן נקטו ר"י מלוניל הרמב"ן והאו"ן, מדובר שעדים מעידים לפנינו שפרעו ואעפ"כ המלוה נאמן לומר לא נפרעתי, שהלווה האמינו מראש לכל טענותיו עד שיפרע בפני ראובן ושמעון (ראשונים).

[ואף אם יבואו העדים אחר כך ויעידו על הפירעון – פטור מלשלם, הלכך בשעת הפרעון נשבע המלוה שאין לו כלום אצלו ונפטר (ריב"מ). ויש מפקפקים בדבר (דעה זו הובאה בריב"מ וברמב"ן, ולא נקטו כן. והרשב"א ייחס דעה זו להראב"ד. ור"י מלוניל נסתפק בדבר).

ואפילו כשהעדים אומרים בפנינו הודה שנפרע – נחלקו הדעות האם נאמנים אם לאו. והרמב"ן הכריע שאם אמר לו הלווה בפירוש 'נאמן אתה עלי כשנים' – אפילו יבואו עדים שהודה בפניהם פטור (ואף משבועת היסת פטור. ערמב"ם מלוה טו, ג; רשב"א ומאירי), אבל באמירת 'אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני' אם באו ואמרו שהודה לו – נאמנים, שהרי לא פסלם אלא לאותו פרעון אבל זו עדות אחרת).

ודעת בעל המאור שהלווה חייב לשלם אפילו אם המלוה הודה בפני בית דין שפרעו, כל שעכשיו טוען שלא נפרע. והרשב"א תמה על כך].

ולפרוש ר"ח בה"ג רמב"ם ור"י, אין המלוה נאמן לטעון עדי שקר הם אלא מאמינים לעדים לפטור [אא"כ האמינו בפירוש כשנים לעולם. ערשב"א. וע"ע רמב"ם מלוה טו, ג]. לא חייב רבא אלא כשטוען שפרע בפני עדים אחרים והלכו למדינת הים, והם אינם לפנינו להעיד.

הודה שקבלו בינו לבינו, אין יכול לבוא בטענת 'לשם פקדון קבלתי', אלא פרעון גמור הוא. כן הורה רב נחמן במעשה שבא לפניו.

ד. אחד אמר לחברו, תן לי מאה זוזים שהלוייתך. אמר לו: לא היו דברים מעולם. הלך זה והביא עדים שהלווה ופרעו – פטרו אבבי שהרי אותם עדים המעידים שהלווה מעידים שפרע (ואם אין עדים שפרע – חייב, כמוכח במשנה. תוס'). ורבא חלק וחייב, שכשאמר 'לא לוייתי' הרי הודה שלא פרע, ונאמן אדם לחובתו אף כנגד עדים.

א. כיון שאמר 'להד"ם' אין שייך לתרץ דבריו שנתכוין לומר שפרע. אכן אם אמר 'לא לוייתי', אפשר שמתרצים דבריו כלומר לא עמדתי בהלואתי אלא פרעתי (ריב"א). ועוד י"ל שכל שהוא בבית דין יש לו להשיב בענין שיפטר ואין לתרץ דבריו (עתוס'). ואולם אם אמר בתחילה 'איני חייב' או 'אין לך ביד', 'שקר אתה טוען' – והביא הלה עדים על ההלואה, נאמן אחר כך לומר פרעתי. רמב"ם טוען (א).

- ב. יש ללמוד מכאן שהמורה בב"ד על חיובו, אעפ"י שהביא אחר כך עדים לזכותו, אין יכול לומר שכחתי באותה שעה והודיתי בטעות (ר"י בן מגאש, וכן הסכים הרשב"א). ואין כן דעת הרמב"ם. וכתב המאירי שהכל לפי ראות עיני הדיינים, אם מכירים שבשגגה הודה ונוכר אחר כך אם לאו.
- ג. יש אומרים שאחר שפרעו יכול להזמין לדין ולהשביעו היסת שלא נפרע פעמיים (ע' במאירי).

ה. אחד אמר לחברו: תן לי מאה זוזים שאני נושה בך. אמר לו: לא פרעתיך בפני פלוני ופלוני! באו אותם שנים ואמרו לא היו דברים מעולם – סבר רב ששת לומר: הוחזק כפרן (ואינו נאמן אפילו בשבועה לומר פרעתיך שלא בפניהם. רש"י). אמר לו רבא: כל דבר שאינו מוטל על האדם – אינו בדעתו, הלכך אינו מוחזק בכך כפרן (שהרי לא הוצרך כלל לומר 'פרעתיך בעדים' ואפשר שפרע ללא עדים ולא שם אל לבו. רש"י). אמנם בדברים שאנשים מדייקים בהם ואינם טועים, כגון קציצת השער של החפצים שפרע בהם, גם רבא אומר שהוחזק כפרן, הגם שלא הוזקק לאותה טענה.

הלכה כרבא. לפרש"י משמע שאם אינו אומר פרעתי בפניהם או שלא בפניהם אלא אומר ודאי בפניהם פרעתי, אז גם לרבא אינו נאמן להכחיש העדים.

אבל ר"ח פירש (וכ"כ רבי ברוך מארץ יוון, מובא באו"ז, וכ"כ בעה"מ ב"ב קע) שהואיל ואין הדבר מוטל על העדים [שלא העמידם כעדים על הפרעון אלא נודמן שפרע בנוכחותם. ר"י מלוניל], הלכך אינם נאמנים לומר לא פרעו, דלאו אדעתיהו ושמוא שכחו. והרמב"ן ועוד ראשונים כתבו שאין הסברא מחוורת.

דף מב

- ז. א. המוציא שטר-חוב על חברו, וטען הלה: פרעתי, והודה התובע שאכן שילם אבל התשלום היה פירעון עבור חוב אחר – האם יכול לגבות את חובו שבשטר?
- ב. לווה שהאמין את מלווהו כל זמן שיאמר 'לא נתקבלתי פרעוני', ויש עדים שפרעו ומלוה מכחישם – האם הדין עם הלווה או עם המלוה?
- ג. לווה שהאמין את מלווהו 'כשנים', והעידו אח"כ שלשה עדים שפרעו – כיצד הדין, ומה הדין כשהאמין 'כשלשה' ובאו ארבעה עדים?
- א. מעשה באחד שהוציא שטר חוב על חברו ואמר לו פרעתי, ואמר לו פרעונך – עבור חוב אחר היה; רב נחמן אמר: הורע השטר. וכן אמר רב ששת בר אידי. ואילו רב פפא רב פפי אמרו: לא הורע. ואמרו בגמרא שאפילו לרב פפא, אם הדברים מורים שהפרעון היה עבור השטר [כגון באותו מעשה שנטל מעות עבור קניית בשר ופרע לו דמי הבשר במקום שמקצבים הבשר ומוכרים. וטוען עכשיו סטראי נינהו] – הורע כח השטר (ונשבע היסת ונפטר. רמב"ם מלוה יד, ט).
- הסיקן להלכה כדעת האומרים הורע השטר. ודוקא כשפרעו בפני עדים ולא הזכיר לו השטר (ליטלנו מידו. רש"י. ובפירוש ר"י מלוניל מבואר שה"ה אם הזכיר השטר שי"ל סמך על העדים ולא חש להשאיר אצלו, או שתבע והלה דחאו למחר), אבל פרעו בינו לבין עצמו, מתוך שיכול לומר לא פרעתי יכול לומר פרעתי חובות אחרים, וגובה בשטר (הלכך גובה בלא שבועה, ואם טוען הלה הישבע שלא פרעתיך – נשבע, כדין שאר בע"ה. ר"י מלוניל).
- א. לדעת האומר שהורע, יש אומרים שהשטר בטל [ואולם אין קורעים אותו. עתוס'] ואין גובים כלל (כ"ד רב האי רב שריא, ר"ף ותוס' ורשב"א. וכ"מ ברמב"ם מלוה ולוה יד, ט ובהגה"מ). ויש אומרים